

ראש השנה י

משה שווערד

1. חדושי הר"ן על ראש השנה דף ט ע/ב

אחד הנוטע וא' המכריך וא' המרכיב וכו' אם לערלה ערלה אם לרבעי רבעי. וא"ת ומי נהגא ערלה בהברכה והרכבה והא תניא בספרי ונטעתם כל עץ מאכל פרט למכריך ומרכיב, י"ל דהברכה אהברכה ל"ק דהיא דספרי בשלא נפסקה מן האב ויונקת ממנו והא דהכא שנפסקה א"נ לא נפסקה אלא שאינה יונקת ממנו, וכל כי האי גוונא נוהגת בה ערלה ומונין לה משעה שיונקת מעצמה ולא מן האב והכי מוכח בירושלמי, ואמרינן התם מאן מוכח ומהדרינן מאן דאכל דלאו דיליה בהיל לאסתכולי ביה כלו' שכשהיא יונקת מן האב היא הופכת העלה שלא יעמדו כנגד העלין של האב:

ומרכיב אמרכיב נמי ל"ק דהיא במרכיב באילן הנוטעה למאכל ומשו"ה לא נהגה ערלה בהרכבה דקיימ"ל דילדה שסבכה בזקנה בטלה כדאיתא בפ' משוח מלחמה (מ"ג ב'), ואפילו ילדה בילדה נמי לכי מטו שלש לילדה ראשונה שניה נמי שריא והכי מוכח התם, והא דהכא בשנטעה לראשונה לסייג ולקורות לפי שאין בראשונה משום ערלה כלל ומשו"ה אין זו בטלה לגבה, ומשכחת לה נמי בשהרכיב בתוך אילן סרק ואעפ"י שאינו רשאי משום כלאים והכי איתא בירושלמי דתני גוי שהרכיב אילן מאכל ע"ג אילן סרק אעפ"י שאין ישראל רשאי לעשותן יש בו משום ערלה, מאימתי מונין לה משעת נטיעתה:

2. תוספות רא"ש על ראש השנה דף ט/ב

ומותר לקיימו בשביעית. ולא הוה צריך למיתני בשביעית כיון דתנא רישא ערב שביעית ומיתורא יש לדקדק דאפי' לכתחלה שרי ליטע, ותדע שכן הוא דלקמן מוקמינן לה כר' מאיר ובפרק הניזקין שמעינן ליה לר' מאיר הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר, ואם היה אסור לא היה מתיר לקיים להאי טעמא דמפרש התם דנחשדו על השביעית דאין חילוק בין תוספת שביעית לשביעית, ולקמן נמי קתני אין נוטעין פחות מל' יום הא ל' יום נוטעין לכתחלה, והא דקאמר מותר לקיימו דמשמע הא לכתחלה אסור אידי דבעי למתנא סיפא אסור לקיימו תנא נמי רישא מותר לקיימו. ותימה דבפ"ב דשביעית תנן ומייתי לה בפ"ק דמועד קטן דחורשין ערב שביעית שדה הלבן עד הפסח ושדה האילן עד עצרת ומאי שנא חרישה מנטיעה דשריא לכתחלה עד ל' יום לפני ראש השנה, [1] ואומר ר"ת דלא החמירו בנטיעה כמו בחרישה לפי שאין תוספת שביעית דאורייתא בנטיעה אלא בחרישה דכתיב בה קרא כדרשין לעיל בחריש ובקציר תשבות, [2] ולא נהירא לי דמסתמא מריבין תוספת שביעית לכל דין שביעית וכל האסור בשביעית אסור [בערב] שביעית כמו לר' ישמעאל דמפיק לה משבתכם. ובירושלמי מפרש טעם אחר בריש שביעית דגרסינן התם ולמה עד עצרת עד כאן הוא יפה מכאן ואילך מנבל פירותיו והתנינן אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל עד כאן מעבה את הקורות מכאן ואילך מתיש כחן, הילכך אם הוא חורש מזמנים הללו ואילך נראה כמתקן שדהו לצורך שביעית כיון שאין בו שום תיקון לצורך האילן, והכי נמי תנינן בריש מס' שביעית עד אימתי חורשין שדה האילן ערב שביעית ב"ש אומר כל זמן שהוא יפה לפרי וב"ה אומרים עד עצרת וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו, אבל אין לאסור ליטע ערב שביעית מחמת שהאילן גדל בשביעית דכל אילנות נמי מיגדל גדלי בשביעית כלומר אפילו אם נטעם כמה שנים קודם שביעית וא"כ לא יטעו לעולם:

3. הערות מהרב אלישיב

ביאור האיסור לקיימן בשביעית

✓ **ואסור לקיימן בשביעית.** לא משום תוספת שביעית, דהא אמרינן במנחות דתוספת שביעית וניסוך המים הלכה למשה מסיני, ובזמן שנוהג ניסוך המים נוהג תוספת שביעית, ובזמן הזה שאין ניסוך המים אין איסור תוספת שביעית, אלא דאיסור זה הוא משום דהוי כנוטע בשביעית.

4. שערים מצויינים בהלכה

דף י. ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט כו'. פרש"י ואע"פ שאמרנו עלתה לו שנה, אם חנטו בה פירות לאחר ר"ה של שנה הרביעית מיד, עדיין אסורין הן עולמית משום ערלה כו'. ומשמע דוקא ככה"ג משום שהקלנו בה לחשוב ה"ל יום לשנה, לכן מחמירין בסופה עד ט"ו בשבט, אבל נטעו פחות מל' יום דהו"ג שנים שלימות או נסתלק האיסור בר"ה. וכ"כ הרמב"ם (מע"ש פ"ט ה"ט), ועיי"ש בהשגת הראב"ד (שם). אבל הרו"ה בס' המאור כתב דאין חילוק, והא דאיתא הכא "ופירות נטיעה

ז"ל כלומר שהנטיעה שגורמת לה איסור ערלה היא מושכתה משנה זו לשנה האחרת עד ט"ו בשבט. [והקשו ע"ז הרשב"א והריטב"א והר"ן (עהרי"ף ובחי')] א"כ למה אמרו דר"ה של נטיעה היא תשרי, ותיצו דאם היו עושין ט"ו בשבט ר"ה, היינו אומרים דאם נטעה ל' יום קודם ט"ו בשבט עלתה לו שנה, ולכן עשו דוקא תשרי ר"ה. ובשורע (יו"ד סי' רצד ס"ה) מובא ב' דעות אלו.

5. הערות מהרב אלישיב

אסורין עד ט"ו בשבט. יש שיטה בראשונים, וכן כתב ברש"י, שזה אינו אלא אם לא היו לו ג' שנים שלמים אבל הנוטע כמה ימים קודם ר"ה שלא נחשב לו שנה ויש לו ג' שנים שלמות נותר מיד אחר ר"ה, אבל הר"ן ועוד ראשונים חולקים משום דדין דאורייתא הוא ואינו קנס. ועי' יו"ד סי' רצ"ד ס"ה.

6. הערות מהרב אלישיב

דין פלגם בשיטת הרמב"ם ולא כהטור"א

דברי ר"מ, ר' אלעזר אומר וכו'. כבש הוא עד י"ב חדש ואיל אינו אלא אחר י"ג חדש, ובחדש הי"ג הוא פלגס, ויש נדון בגמרא אם הוא או כבש או איל, והוא ספק או שהוא דבר שלישי. ונ"מ למי שנדר להביא או איל או כבש אם יוצא בו, שאם אינו כבש ואינו איל אינו יוצא. וכתב הטורי אבן דלר"מ אין דין פלגס, שהרי כמו בפר בן כ"ד חדש ויום אחד הוי פר ה"ג איל בן י"ב חדש ויום אחד קרוי איל עיי"ש. ויש לדון מה דין הפר בחדש הכ"ה.

✓ ומה שכתב הטור"א דלר"מ אין פלגס אינו מוכרח, והיינו דכבר כתבנו לדון מה דין הפר בחדש כ"ה, ועי' בתוד"ה בן וכו' ושמה התם שאני וכו' והיינו די"ל דשאני פר שנכנס בחדש כ"ה דאי"ז שינוי מהותי בו אלא תלוי במנין שנים בלבד ובזה ס"ל ר"מ דיום אחד בשנה כבר נחשב וממילא ליכא בזה פלגס משא"כ באיל אחר י"ב חודש שיש בו מציאות אחרת ג"כ ס"ל לר"מ דהוי פלגס, וכ"ה בתוס' רי"ד ועי' תוהרא"ש, ודברי הטור"א צ"ב.

7. תוספות רא"ש על ראש השנה דף י"א

...ולאו לכל מילי אמרינן דיום אחד בשנה חשוב שנה או ל' יום בשנה חשוב שנה דיש דברים דאפילו מעת לעת בעינן כדתנן בפ' יוצא דופן בן ט' שנים ויום אחד בן י"ג שנים ויום אחד בת י"ב שנים ויום אחד ואותו יום אחד כדי להשלים מעת לעת, ובת ג' פליגי תנאי בגמ' דלר' מאיר בת שתי שנים ויום אחד מתקדשת בביאה ולרבנן בת ג' שנים ויום אחד דבעו מעת לעת:

8. שערם מצויינים בהלכה

בשור"ע (חור"מ סי' לה ס"א) שכתב, י"ג שנים גמורות כו', ופי' בסמ"ע (שם סק"ב) דלא תימא כשהוא שלשים יום בתוך שנת י"ג הרי הוא כשנה ויחשוב כגדול, ועוד כתב (שם סק"ד) דהא דנקט ויום אחד היינו דלא נימא דאין צריך שיהיה י"ג שנים גמורות. וכ"כ בנתיבות (שם). ומבואר מדבריהם דאין צריך שיעבור יום אחד, ודי שיגיע בו. ובדברי חמודות (נדה פ"ה סק"ה) כתב, דכך מרגלא בפומייהו דאינשי, והגם שדעתי אינו כן מ"מ לא אכריע כדעתי למעשה כו'. ועי' מה שכתבנו במס' יומא (פב. ד"ה התינוקות).

פר האמור בתורה בן כ"ד חודש ויום אחד. פירשו התוס' דהאי יום אחד, משום דיום אחד בשנה חשוב שנה, דסתם פר היינו בן שלש שנים כו', ויש דברים דאפילו מעל"ע בעינן כדתנן במס' נדה (מה.) בן ט' שנים ויום אחד, בן י"ג שנים ויום אחד, בת י"ב שנים ויום אחד, ואותו יום אחד כדי להשלים מעל"ע. ומשמע מדברי התוס' דצריך שיעבור גם יום אחד בשנת י"ד. ועיין

9. ספר מנחת חינוך - מצוה רצח - אות טו

והנה אף שכתבתי דעל זריעה חייב תיכף אף בלא נקלט, מ"מ נראה דגם הקליטה הוי זריעה, והיכי דאינו חייב על הזריעה
כמו שיבואר מ"מ חייב על הקליטה, דהקליטה הוי ג"כ זריעה, והנה בשבת ויום טוב כבר כתבתי דלא משכחת לה דין זה, דאי זרע
בחול אף דנקלט בשבת והוי זריעה מ"מ בשבת ויום טוב קיימא לן דכל שהמלאכה נעשית מאליה מותר בשבת לכתחילה כמבואר
בשבת [י"ח ע"א] פותקין מים לגינה, ואם זרע בשבת ממילא אינה נקלטת בשבת. ואפשר לומר אף דהנהו מאן דאמרי סוברים ונותנין זמן לקליטה מ"מ סוברים דאפשר דנקלט בתוך זמן זה רק
לחומרא לא סמכינן ורק באלו הזמנים נקלט בודאי, אך רש"י ביבמות פרק הערל פ"ג ע"א לא כתב כן, ע"ש. אך בכלאים אפשר לומר דעל הקליטה ג"כ חייב, ואם התרו בו על הזריעה אף זרע
ונקלט אח"כ מ"מ אינו חייב אלא אחד דהוי משם אחד, דאם עושה כמה פעמים בהתראה אחת אינו חייב אלא אחת כידוע, ואין צריך להאריך. אך אם אחר הזריעה התרו בו שילקטנו מן הקרקע
כדי שלא יקלוט, אפשר דחייב ג"כ על הקליטה דבשתי התראות חייב, כמו נזיר ששתה יין ואמר לו אל תשתה חייב על כל שתיה ושתייה. מ"מ נראה לי דאינו חייב כיון שאחר זה אינו עושה שום
מעשה, אף דהיה על ידי מעשה מ"מ לא דמי לשעטנו דחייב בכל רגע אם התרו בו אם יכול לפשוט וללבוש כמבואר במכות כ"א ע"א, מ"מ אפשר לחלק בזה אם תענין בשכלך. ומ"מ צ"ע דאפשר
דאין הכי נמי דחייב. אך מנא אמינא לך דקליטה גם כן נחשב זריעה, ממשנה מפורשת במסכת שביעית פ"ב מ"ו שהנוטע והמבריך וכו' פחות משלשים יום קודם ראש השנה בערב שביעית ואם נטע יעקור, היינו משום דנקלט בשביעית >לשיטת ר"ת בר"ה י' ע"ב ולשיטת רש"י שם ד"ה צריך, אף אם נקלט בתוספת שביעית, ואין כאן מקומו. חזונו אף דנטע קודם שביעית דהיינו זריעה מ"מ כיון דנקלט בתוספת שביעית או בשביעית עצמה יעקור מחמת איסור זריעה בשביעית, עיין בגיטין נ"ד ע"א, א"כ מבואר בהדיא דאף הקליטה הוי זריעה על כן יעקור, כמו הזורע והנוטע בשביעית עצמה. ואם כן אם זרע בשביעית עצמה אפילו בסוף שביעית ונקלט בשמינית מ"מ לוקין על הזריעה כמו שכתבתי לעיל דעל הזריעה חייב בלא נקלט ג"כ >אף דלענין קדושת פירות שביעית יש להם דינים אחרים. מ"מ לענין הלאו בודאי עבר כמו שכתבתי, ואם זרע באמצע שביעית ונקלט ג"כ בשביעית והתרו בו קודם הקליטה אפשר דחייב שנים, כמו שכתבתי לעיל דחזונו לענין קודם שביעית דהקליטה הוי ג"כ זריעה על כן יעקור בנקלטה בשביעית. והנה להבין החילוק מה בין שבת ויום טוב שמותר לעשות מלאכה מבעוד יום אף שהמלאכה נעשית בשבת, ובשביעית אסור כמו שמבואר כאן, הוא הדבר אשר ביארתי למעלה בחיבור זה (פ' משפטים מצוה כ"ד) [מצוה קי"ב אות ב'] כמו דאנחנו מצווים בשבת על שביתת בהמתו דאם הבהמה עושה מלאכה עובר בעשה, כן בשביעית חוץ מה דכתיב לנוכה לא תזרע, עובר ג"כ בעשה עיין ר"מ פ"א משמיטה ויובל ה"א, ובעשה כתיב ושבתה הארץ שבת וגו' [ויקרא כ"ה, ב'] א"כ אנחנו מצווים על שביתת הארץ בשביעית, ע"ש שהבאתי גמרא מפורשת בע"ז ט"ו ע"ב. והנה בשביתת בהמתו אף שאינו עושה מעשה רק בהמתו עושה מלאכה עובר, א"כ הכא נמי דהארץ אסורה לעשות מלאכות הללו, על כן אפילו נטע קודם שביעית זודאי אינו עובר על הלאו דשדך לא תזרע דהוא אינו זורע בשביעית, רק עובר על עשה דשביתת הארץ דהארץ עושה מלאכה בשביעית, כמבואר להדיא בשבת י"ח ע"א על כן אוסרים בית שמאי ליתן אונין של פשתן וצמר ליורה וכו' משום שביתת כלים דאית להו, והכלי עושה מלאכה בשבת על כן אסור אפילו קודם שבת, ובית הלל לית להו שביתת כלים על כן מותר לעשות כל המלאכות מבעוד יום אף דהמלאכה נעשית כיון דהוא אינו עושה ע"ש. א"כ הנוטע קודם שביעית בודאי אינו לוקה רק עובר על עשה דשביתת הארץ. והנה מכאן ג"כ ראייה דאנחנו מצווים על שביתת הארץ בשביעית כמו שכתבתי לעיל, ולא ראיתי לשום אחד מאחרונים שדברו מזה, ובעזרה"ש"ת הוא אמת וברור. ואל יקשה לך דברי הר"מ פ"ג משמיטה ויובל ה"א, שכתב אף בזמן הזה וכו', ודבר זה אסור לעולם מפני מראית עין, נראה דמדרבנן אסור. זה אינו, דשם מיירי לענין קליטה בתוספת שביעית בזמן הזה בזה אינו אלא מדרבנן, עיין פני יהושע בר"ה י' ע"א [בפרש"י בד"ה לעולם]. ומצאתי בטורי אבן שם י' ע"ב סוגיא דאין נוטעין [סד"ה כל הרכבה], מביא ירושלמי [שביעית פ"ב ה"ד] דזמנים הללו המבוארים במשנה לקליטה, בסתמא אי לא ידענו אם נשרש אם לא בזמנים הללו נשרש, הא דבר שנשרש קודם לזמנים הללו מותר, ע"ש. נראה כמו שכתבתי לעיל דיכול להיות דיקלוט באותו היום, א"כ נפקא מינה נמי לענין שבת אם זרע בשוגג ונקלט באותו יום ובין זריעה לקליטה היתה ידיעה לחלק ואחר זה שכת, אפשר דחייב שתי חטאות משום זריעה ומשום הקליטה אחר כך, אף דבשעת קליטה לא עשה מעשה, מ"מ כיון דתחילה היה על ידי מעשה, כמו אופה אף דאחר כך לא היה מעשה כיון דתחילה היה על ידי מעשה, אף דשם על ההתחלה לא היה חיוב אבל כאן על התחלה נתחייב, מ"מ מה לי אם היה בהיתר תחילה או על ידי איסור, אדרבה גרע אם היה המעשה תחילה על ידי איסור. והדברים עתיקין, עיין משנה למלך פ"ג מביאת המקדש הכ"א, כמו כלאים בלבישה אף שכתחילה חייב מלקות מכל מקום חייב בכל פעם דהוי מעשה, אם כן הכא נמי. וכן ביום טוב אם התרו בו קודם הקליטה גם כן חייב שתי מלקיות, כמו נזיר שאמר לו אל תשתה אל תשתה, וכן לענין כלאים ושביעית כיון דזריעה היא לאו, א"כ תחילת הזריעה הוא בלאו וגם הקליטה הוי זריעה, אם כן הוי כמו שעושה שתי פעמים ועובר בכל פעם כנ"ל. אך לא ראיתי לשום ראשון או אחרון שיתעורר בזה, על כן צ"ע והשי"ת יאיר עיני בתורתו הקדושה ואשנה פרק זה:

• ספר מנחת חינוך - מצוה קיב - אות ב

ודע דשביעית בענין אחד חמורה משבת ויום טוב, דבשבת ויום טוב איכא איסור על העושה מלאכה בעצמו, אבל על ידי גוי הוא רק שבות, אך בשבת יש עשה דבהמתו צריכה לשבות, ואם משאיל או משכיר בהמתו לגוי עובר משום שביתת בהמתו בעשה, דגזר הכתוב דבהמתו אסורה במלאכה, וכן לבית שמאי [שבת י"ח ע"א], שביתת כלים, דאם הכלי עושה מלאכה עוברים הבעלים בעשה. אך שאר מלאכות כגון חרישה זריעה עובר אם עושה בעצמו, אבל על ידי גוי אינו עובר כלל. ובשמיטה אם עושה עבודת הארץ, כגון שחורש שדהו או זורע או קוצר על ידי גוי, נהי דהלא תעשה של עבודת הארץ אינו, כי הכל כתיב לנוכה, שדך לא תזרע [ויקרא כ"ה, ד'], אך בעשה עובר בכל עבודת קרקע אפילו על ידי אחרים, דכתיב שנת שבתון יהיה לארץ [שם, ה'], ושבתה הארץ [שם, ב'], מבואר דגזר הכתוב דהארץ תשבות, וכמו שמצווים על שביתת בהמה ושביתת כלים בשבת, כן מזהירים על שביתת

הארץ בשמיטה, והמשכיר לגוי או לישראל השדה, עובר המשכיר משום שביתת שדהו, הכלל כמו שביתת בהמה בשבת כך היא שביתת קרקע בשמיטה. ואם כי הדברים בעצמם נכונים, ש"ס מפורש הוא בעבודה זרה ט"ו ע"נ, גבי שביתת בהמה בשבת, דאמרינן אין אדם מוזהר על שביתת בהמתו בשביעית, אמר ליה אביי והרי שדה דאדם מוזהר על שביתת שדהו בשביעית ותנן וכו', מפורש דין זה ואין חולק, ועיין רש"י שם, כתב דשנת שבתון יהיה לארץ. אם כן כל הדינים דשביתת בהמתו נוהגים גבי שביתת שדהו בשמיטה, ואם אחר עושה מלאכה בשדהו עובר, וכן המשכיר לגוי וכדומה, וקצת צריך עיון שלא מצאנו בר"מ דין זה מפורש, אך ודאי הלכה היא באין חולק:

10. ספר אגלי טל - מלאכת זרע אות ח

(ב) אולם יש לחלק בין זריעה דשביעית לזריעה דשבת דבשביעית דכתיב ושבתה הארץ שבת לד' לא מיחייב אלא בקליטת הקרקע וכדאי' במנחות [עא.] לענין עומר דבעינן השרשה משום דכתיב אשר תזרע בשדה. וה"נ כיון דכתיב שדך לא תזרע לא מיחייב עד שיקלוט. אבל בשבת יש לומר דחייב תיכף בשעת זריעה. ומהאי טעמא בשביעית אסור אם זרע בערב שביעית רק שקולט בשביעית [עי' ר"ה דף יו"ד ע"ב ובתוס' ד"ה שלשים ושלשים]:

11. שערים מצויינים בהלכה

דף י: קא סבר יום ל' עולה לכאן ולכאן.
פ"י מקצת מיום שלשים, דהיינו
תחילת היום שייך לקליטה, והשאר מהיום
כדי לחשבו שנה. וכעין זה מציינו באבלות,
דיום השביעי עולה גם לשלשים, מקצת היום
לשביעי, ושאר היום שייך לשלשים. ודקדק
בתשו' נודע ביהודה (מהד"ת או"ח סי' פד)
על הלשון "קא סבר", דהו"ל למימר סתם,
יום שלשים עולה לכאן ולכאן, והלשון
"קא סבר" משמע שיש חולק על זה, ועי"ש
שביאר מי הוא החולק על זה. ועי' מה
שכתבנו כע"ז במס' תענית (כ: ד"ה קסבר).